

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2002-02-08

Närvarande: f.d. regeringsrådet Karl-Ingvar Rundqvist, regeringsrådet Marianne Eliason, justitierådet Severin Blomstrand.

Enligt en lagrådsremiss den 31 januari 2002 (Kulturdepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram, samt
2. lag om ändring i brottsbalken.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Maria Eka.

Förslagen föranleder följande yttrande av Lagrådet:

Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram

Lagen om granskning och kontroll av filmer och videogram (granskningenslagen) innehåller bestämmelser om förhandsgranskning av framställningar i filmer och videogram som skall visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning (1 §). En sådan framställning får som framgår av 4 § första stycket inte godkännas för sådan visning, om händelserna skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan verka förråande. Vid bedömningen skall

enligt 4 § andra stycket särskilt beaktas bl.a. om framställningen innehåller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur, eller skildrar sexuellt våld eller tvång.

Eftersom yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) medger förhandsgranskning endast av filmer, videogram och andra tekniska upptagningar som skall visas offentligt (1 kap. 3 §) är filmer som visas i TV samt filmer och videogram som tillhandahålls för den privata marknaden, t.ex. genom uthyrning, inte föremål för förhandsgranskning. I sådana fall kan ingripande såvitt avser innehållet ske endast i efterhand, se t.ex. bestämmelsen om olaga våldsskildring i 16 kap. 10 b § brottsbalken. Denna bestämmelse och bestämmelsen i 4 § granskningslagen har ett samband med varandra genom att den exemplifiering i 4 § granskningslagen på vad som kan anses vara förråande i huvudsak överensstämmer med beskrivningen av olaga våldsskildring och barnpornografibrott (se prop. 1989/90:70 s. 52).

Ett samband finns vidare genom att en film eller ett videogram som Statens biografbyrå godkänt för visning inte kan bli föremål för ingripande enligt bestämmelsen om olaga våldsskildring (se 16 kap. 10 b § tredje stycket brottsbalken). En ansvarig utgivare kan således undgå åtal för olaga våldsskildring genom att av Biografbyrån få framställningen godkänd för visning enligt granskningslagen även om han inte avser att lämna ut den för offentlig visning. Enligt vad Biografbyrån uppgivit i sitt remissvar är de filmer och videogram som lämnas in för sådan frivillig granskning dock endast en liten del av det totala utbudet på marknaden.

Bakgrunden till det nu aktuella lagstiftningsärendet är dels två avgöranden av Kammarrätten i Stockholm som båda gällde godkännande av pornografiska filmer, dels beslut av Biografbyrån om godkännande av tre filmer, också med pornografiskt innehåll. Ingen av

dessa filmer förefaller ha visats vid en allmän sammankomst eller offentlig tillställning men genom att de godkänts för sådan visning har fråga inte uppstått om ingripande enligt 16 kap. 10 b § brottsbalken.

Filmer och videogram med ett innehåll som enligt lagstiftningsärendet bör vara förbjudet återfinns alltså på marknaden för försäljning och uthyrning för privat bruk och i TV-sändningar. För att det angivna syftet skall uppnås borde eventuella lagändringar därför ske i det regelverk som reglerar dessa verksamheter, närmast i bestämmelsen om olaga våldsskildring i brottsbalken; något som först förutsätter en grundlagsändring. I remissen föreslås dock en ändring av det regelverk som rör offentlig visning av filmer och videogram trots att det enligt vad Biografbyrån uppgivit i dagsläget inte förekommer någon biografvisning av pornografiska filmer. Det kan enligt Lagrådet därför starkt ifrågasättas om den föreslagna lagstiftningen har utformats så att den kan antas tillgodose syftena med den. Visserligen kan en ändring av censurreglerna få en effekt på övriga områden genom möjligheten till frivillig granskning. Den eventuella möjligheten av en sådan förväntad indirekt effekt av lagförslaget skall dock vägas mot risken att en strängare bedömning från Biografbyråns sida när det gäller godkännande för offentlig visning kan medföra att benägenheten till frivillig granskning minskar. Det är således mycket vanskligt att uttala sig om vilka effekter på utbudet av pornografiska skildringar som förslaget skulle komma att få. En lagstiftning i enlighet med förslaget har också avstyrkts av ett stort antal remissinstanser, bl.a. de av frågan mest berörda myndigheterna Justitiekanslern och Biografbyrån. Det framstår vidare som betänkligt att genom en ändring i granskningslagen försöka åstadkomma en ordning som avses få effekter på det grundlagsskyddade området utan att grundlagen ändras. Lagrådet anser sig redan på grund av det nu anförda inte kunna tillstyrka lagförslaget.

Lagrådet vill därutöver såvitt gäller den föreslagna nya utformningen av 4 § andra stycket granskningslagen framföra följande.

Förutsättningen för att en framställning i en film eller ett videogram inte skall få godkännas för visning är som nämnts att händelserna skildras på ett sådant sätt och i ett sådant sammanhang att framställningen kan verka förråande. Lagrådsremissens förslag innebär ingen ändring härvidlag. Ingen remissinstans har anmält avvikande mening i denna del.

Huruvida en framställning kan verka förråande får bedömas efter en samlad värdering av omständigheterna i det enskilda fallet. I paragrafens andra stycke anges att det vid denna bedömning skall beaktas särskilt om en skildring innehåller vissa angivna karaktäristiska drag. Det är fråga endast om exempel på omständigheter som kan vara relevanta. En framställning kan således mycket väl verka förråande i lagens mening, även om den inte är sådan som anges i andra stycket. Bestämmelsen uttrycker inte heller någon presumtion. Det är fullt möjligt att en viss framställning bedöms inte kunna verka förråande, trots att den innehåller en skildring av sådant slag som beskrivs i andra stycket.

I remissen föreslås ett tillägg i 4 § andra stycket av innebörd att ytterligare en omständighet skall beaktas särskilt vid bedömningen av om en framställning kan verka förråande, nämligen om framställningen skildrar ”andra grovt kränkande sexuella handlingar”. Tillägget ändrar inte den grundläggande förutsättningen för censur, nämligen just att framställningen kan verka förråande. Att ytterligare en omständighet nämns som exempel i andra stycket ändrar inte heller rättsläget i något annat hänseende. Denna omständighet kan ju beaktas redan enligt gällande rätt.

Med den uppbyggnad som paragrafen har nu och som föreslås bestå behöver det förhållandet att en framställning i det enskilda fallet är sådan som anges i förslaget inte medföra att framställningen skall anses kunna verka förråande. I de fall som redovisas i lagrådsremissen har också kammarrätten respektive Biografbyrån bedömt att de ifrågavarande framställningarna inte kunnat verka förråande, trots att de innehållit sådana skildringar som synes vara avsedda att omfattas av lagförslaget. Den föreslagna nya lydelsen torde inte tillföra någonting till bestämmelsen som skulle medföra att bedömningen i dessa fall behövt bli en annan.

Om syftet är att sådana framställningar som förekom i de åberopade fallen skall omfattas av möjligheten till censuringripande, torde det sålunda inte vara tillräckligt att lägga till ett exempel i uppräkningsstycket. Det är nog ofrånkomligt att de rättstillämpande organen ges en direkt anvisning om hur bedömningen skall ske, inte bara om vad som skall beaktas vid bedömningen. Något underlag för en sådan, mer ingripande ändring finns inte i detta lagstiftningsärende.

Avslutningsvis vill Lagrådet anmärka att uttrycket "andra grovt kränkande sexuella handlingar" inte förefaller alldeles träffande som beskrivning på de framställningar som behandlades i de åberopade kammarrättsavgörandena. Med motsvarande uttryck i departementspromemorian avses enligt vad som där sägs (s. 63) skildringar i vilka någon av kontrahenterna – inte sällan kvinnan – utan att ett tydligt våld eller tvång utövas likväl av någon eller – oftast – några av de övriga medverkande behandlas utan all respekt för individens värdighet eller egna känslor. Det är, enligt promemorian, alltså inte sällan närmast fråga om de skildringar i vilka en kvinna på ett hänsynslöst sätt utnyttjas av fler än en man som ett viljelöst redskap för männens sexuella tillfredsställelse. Denna precisering

av uttrycket stämmer inte särskilt väl in på kammarrättens karaktäristik av de båda granskade filmerna, där det talas om bl.a. frivilliga arrangemang och sexuell lek (se departementspromemorian s. 31 f.).

Sammanfattningsvis anser sig Lagrådet böra avstyrka lagförslaget.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.